

ՅՈՒՑԱԿ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ա. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ*

№ 163

ՍԱՀՄՈՍԱՐԱՆ

Յերեբը՝ 188.—Պետկենը՝ 18, յուրաքանչյուրը 12 թերթից, բացի պրակներ ժն և ժէ՝ 3, ժէ՝ 5 և Ա՝ 11 թերթից:—Մեծուքյունը՝ 27,3×19,3×8 սմ.:—Նյութը՝ դեղնած և կեղտոտած հասա մագաղաթ:—Կազմը՝ կաշեպատ առխտակ, մաշված և քայքայված:—Պաշտոնակներ՝ սկզբում երկու, իսկ վերջում չորս թերթ մագաղաթ:—Գիրը՝ բալուրած և երկաթագիր:—Ժամանակը՝ Ք.—ժ դարեր, բովանդակությունը՝ Ավետարան:—Կիցանը՝ անբաժանուր, քայքայված և աղ-տեղ պահպանվող, հասկապած վերջին պրակներից:—Գրությունը՝ երկայն:—Դառաւիք թղթի: 1բ.—Յոզեբը՝ 21.—Գծումները՝ նախապես քաշված գծերով:—Գիրը՝ բուրդգիր:—Ձառքագրություն՝ ձեռագրում կան մի քանի կիսախորաններ և մի հատ էլ խորան (թ. 2ա), թիվ թվով դարդագրեր և թղանգրեր (թ. թ. 69ա և 74բ), լուսանցազարդեր, գրմթերներ և խաչեր, յուրեր էլ միակ զեղեցկություններ:—Գրիչը՝ Մատթեոս:—Պատվիրատուն՝ անհայտ:—Մաղկոզը՝ անհայտ:—Ժամանակը՝ 1818 թ.:—Վայրը՝ անհայտ:—Մանրությունը՝ ունի ձեռագիրը 1907 թվականին Փրիսթոն Գաղանճյանի կողմից Խարբերդից տարվում է Ամերիկա: Նրա մահից հետո իր կիներ՝ Եղսա Գաղանճյան (Լոս-Անժելոս, ԱՄՆ) 1960 թվականի առումը ձեռագիրը նվիրում է Մայր Աթոռին Ձեռագրադարան, վճարապետ Հայրապետի Ամերիկա կառարած այցելու: Ելան առթիվ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Թ. 76բ.— Ով եղբարք, աղայնմ զձեզ լմեղադրել ինձ, քանզի ժի տարի է որ գրիլ լնմ բռնեք, ձեռս պաղեսլ է, համ մագաղաթի գրել բնաւ լնմ տնսեր, ի հալէն լնմ գիտեր, ի ձեզանէ կու խնդրեմ և հողացեալ բերանովս զոտս ձեր համբուրեմ, մէկ ողորմի ասացէք և Աստուած ձեզ ողորմի, ամէն: Հայր մեր որ յեր...:

Թ. 140ա.— Ով եղբայր, աղայնմ զքեզ որ հանդիպիք սմայ Ա ողորմի ասացէք, զինչ մեզի ուզէք ձեզ եղիցի:

Թ. 188ա.— (Գլխավոր հիշատակարանի սկիզբը կորել է):

... որովհետև Արդ. աղայնմ զամենեսեանդ որք հանդիպիք սմայ յիշնցէք ի սուրբ աղաթս ձեր զվերոյգրեալս և զիս զլուկ...ուն Մաթէոսս և զուսուցիլ իմ զՅովանէս եպիսկոպոս և զկարապետ մանաղն, և զեանպէկի տնտեսն, որ

* Շարունակված տէլմիածինն ամսագրի 1980 թվականի Մ Մ Ծ-ից, է-ից, Ք-ից, 1981 թվականի Մ Մ Բ-ից, Գ-ից, Զ-ից, Ք-ից, ԺԲ-ից և 1982 թվականի Մ Մ Ը-ից, Ք-ից և Ժ—ԺԱ-ից:

ԺԱ տարի է, որ աւելածու և սպասատրութիւն է բազմաջան կու դատի դուռս այս, և զկիրակոս կիսասարկաւագն, որ ե խոռչ ետ ի շինումն ժամատանն և Աստուած ողորմի ասացէք վերոյգրելոցս և Աստուած ձեզ ողորմի, ամէն:

Յերես անկեալ կրկին գերիս և պաղատիմ ձեր առաջինս խոշորութեան և սղալանաց յայսմ գրիս շի մեղադրէք ձեր ծառայիս, զի բազում վիշտս էանց ընդ իս յետ շինելոյ ժամատեղիս. շատ լարարանք քաշեցաք ի ձեռացն Իսմայելացոցն, հալալ ծալկան, փախըստական, յապրանաց զրկեցին և կողոպտեցին, և արէլ ըստ արէլ ի յահ և ի դողման կամք, և ես ի վաղուց հետէ փափաքէի այս գրուց և ոչ կարէի գրել, մինչև որ Քրիստոս ձեռնտու եղև և կարողացուց և ես շտապէի ի գրելն, թէ (թ. 188բ) ի յաւորտ ելանամ, զի վասն բազում մեղաց իմոց բաղում կու լարարիմ ըստ այնմ, թէ ոչ գոյ խաղաղութիւն ոսկերաց իմոց յերեսաց մեղաց ի խելքս ցնորեալ է և լոյս ալս պակասեալ է ի բազում զբաղմանս, որ եղին ի վերայ մեր, թէ ի շինումն ժամատանն զանձ գտեալ ես և զձեզ շատ զրպարտեցին մինչ ի յայս, և զապագայն Տեառն եմք յանձեալ, և ես զբազում լարարանս ի յանձս առեալ և ի մէջ նեղութեանս և ի դառն ժամանակիս զամէնն ի րաց դնելով: Սկիզբն արարի և կարողութեամբ Սուրբ Հոգոյն ի կատար ածի: Վասն այն առ յոտս անկեալ աղայնմ զձեզ լմեղադրել սղալանաց սորա, բայց միայն ողորմի և Հայր մեղա ասել և Աստուած մեզ յիշելոցս և ձեզ յիշողացդ ողորմի, ամէն:

Գրեցաւ սա հայոց թվին ՌԿՁ (1618), Իշխանութիւն ոչ յիմոց և ոչ աւտարաց հանել զսա ի սուրբ եկեղեցոյս: Ով եղբարք, խնդրեմ ի ձեզանէ առանց լաթի լրտնէք, փոքր տղի ձեռն շտաք յարեն յի բռնէ, մոմ չի կաթեցնէք, խնամ տանողն արհնի յԱստուծոյ: Ամէն:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կազմի առաջին մասի կոնակում կազմած թղթի վրա գրված է հետևյալը.

«Այս գիրքը կը եւութիւլ այրի Տիկին Եղսա Գաղանճեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն հանգուցեալ Փրիսթոն Գաղանճեանի (Հիւլէնիկ, Խարբերդ) Լոս Անճէլէս, Գալիֆոռնիա, Միացեալ Նահանգներ Ամերիկայի, Հասցե.

4710 Don Zarenbo Drive,
Los Angeles M. California,
United States of America»:

Թ. 1ա.—Աղեհա հոգի Սուրբ Աստուած ճշմար...
Ձգործն ձեռաց ձեռոց ուղիղ ար...

նա Փելիպպոս Բ. Խաղանձանքս այս Սուրբ Գրքի
բերի Ամերիգայ 1807-ին և միշտ կըրպէն կը վախճա
որ շայրի այս գիրքը Այս գիրքը Ամէտարան, Սաղմոս և
Ժամագիրք է:

Առաջի երկու թերթը և լորս թերթ վերջի կողմին
ճանոց առաջի գիրդ գրեալ ժամանակը գրված է,
Փրկչին թրվին 884-ին:

187 թերթը ալ գրված է Փրկչին թրվին 784-ին
Խարբերդ, ճանաչողան:

Կինըս Նդուլ և զաւակներս Խոսրով, Արտաշէշ,
Ժան, Հայկ և աղբիկներս ճանաչողան և Անայհիտ,
Փ. Զ. Խ.:

Ք. 68թ.—Թուվին ԲԺ:

Ք. 148թ.—Կա անընթեքնի մի փոքր կնիք:

№ 184

ԲԺՇԱՐԱՆ

(Հայատառ տաճկերեն)

Թերթերը՝ 208—Պրակները՝ 18, անկանոն, Ե՛ 18,
Ա և Գ՝ 14, Է, Բ և Ժ՝ 15, Զ՝ 16, Բ, Դ և Ը՝ 18 թերթը—
Մեծությունը՝ 21,5×18×8 սմ.:—Նյութը՝ գեղնած և
կեղտոտած հասարակ բարակ թուղթ:—Կազմը՝ կաշի-
պառ ստվարաթուղթ, մաշված:—Պահպանակներ՝ լու-
նի:—Վիճակը՝ բավարար:—Գրությունը՝ միասուն:—Դա-
տարկ թղթերը՝ 5ա-ից մինչև 7թ թերթերը:—Ցողերը՝
անկանոն, 26—32:—Կնուկները՝ առանց ճշման, աղբի
լափով:—Գիրք՝ Լոսրգի:—Ջարդաբանություն՝ լուծի:—
Գրիչը՝ Պողոս:—Պատվիրատուն՝ անհայտ:—Ժամանա-
կը՝ ԺԸ—ԺԹ դարեր:—Վայրը՝ Թուրքիա, շատ հավանա-
բար Կեսարիայի շրջան, որովհետև գործածված որոշ
տաճկերեն բառեր օգտագործվում են հատկապես Կեսա-
րիայի շրջանում:—Մանրությունը՝ Մայր Աթոռի ճեղա-
գրատունը ստացած է Կոստանդնուպոլսից 1858 թվակա-
նին Տիկին Էլիզա Պալլանի կողմից որպէս նվեր, հան-
գումայալ բժիշկ Նզվարդ Արշարունու անձնական գրադա-
րանից:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ք.թ. 2ա—4թ.— Բովս նդակության ցանկը:
Ք.թ. 3ա—207թ.— Ձեռագրի տեքստը:

Ձեռագրում տրվում են հիվանդությունների
նկարագրականը, ախտաճանաչումը, բուժ-
ման միջոցները, դեղատոմսեր, դեղեր և այլն:
Բժշկարանը հանդիսանում է Ժէ դարի վերջի և
ԺԸ դարի սկզբի հայտնի հայ բժիշկ Բեստենի,
որի իսկական անունն ու ազգանունն է Միքա-
յել Պատկանյան, գրքի տաճկերեն թարգմա-
նությունը: Թարգմանված է տաճկերենի՝ օգ-
տագործելով բազմաթիվ պարսկերեն բառեր
և տեղանիքներ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Ք. 1ա.— Հէքիմիք էլմի թ[ա]յ[ի]յ
Բէստէն

Պարոն Միքայէլին

Պիրինձի փարշա

(պատոված)... հաստալըբարուն իւզէրինէ
(պատոված)... ճի պասմա:

Ք. 8ա.— Դպպղը էլմի ֆէննի հէքիմիք
քիթիւլէի թէրճիմէն:

Ք. 37թ.— Սրմա վէ հիւմանըն էլմի խթա-
պէթ քէլամը:

Պունու շիւնքի Խաղուն Խաղըըըը հէսսապ,
Տիւզէն հիւմա իշին րահգիկ ճիւսին պապ,
Կէօնէկէօն սոյ վաքի սէպէպէ կէօրէ,
Կէօստիւրմէք մէրամըն շիֆա լօք սէվապ:

Օլմէն գիւս կիրիֆթ ճէման իլլէթէ.

Էվէլ ախո թիւրապ րէվան էօլէթէ,

Չէքէն ճիւսիմ հատէ մաշուֆ ղէվիս ճիհան.

Սանճմազ անը էպէտ զէհրիմէն ախրապ:

Ղանատնտա հեվա քէմին կէզէրիմ.

Չար նէսնն ղարըը ղօյսա պուսէրիմ,

Նար ապ ղաղէսինտէ գուսու մէզարիմ.

Գարէ ճէսաթ խլթ ճիւսիմ էօղ մէքնալապ:

Ոյ ճիւսին նաթըմէնիլէ Խանար.

Ֆիրթիւր շարէ պուսա ղամ իլլէթ սունար,

Էզարիլէ նէտէմ ղուրթուլուում սանար.

Կէրի տէօնսէ խաֆտէն օլուրում քէպապ:

Սանա էօղիւտ վէրէմ խապէրտար քէլամ.

Օլմա պանա էտու պու սիճիլ իլամ,

Նէֆսէ թապի իփսիզ օլմա վէսէլլամ.

Անընլա պիրիֆթ ղամ շիֆա շապապ:

Հինգ տների առաջին տողերի սկզբնատա-

ռերը կազմում են Պօղոս ծայրանունը:

Ք. 207թ.—

Պու տէրթլէրին նաքիւն էլլէգիք էնճամ

Կէօնապ:օն իլլէթլէր տէրունիւտէ ճէմ,

Ոյ հէօքամա տէստի նէլէ վիճութտա

վէրէ պիլմէզ Ֆաքաթ պիրոհի թամ,

Ղամիլէ քիւնէթի շար նէսնէ վիճութ,

Տէրտին հարէրթի Խաղըբօր մէվճութ,

Սնունլա սեֆիլճէ ճիւսիւտէ ֆիոռա

էեիւ պէտէլի ումուտիլէ պէլիսութ,

Սէտա էտէր Խարա ղաթիւտէն պէնտէ,

Ֆէրնատ արալաշմազ ճան իլէ թէնտէ,

Իլլէթին զէհրինի տէֆ էտէր հէքիմ

Միփիւհ թապիթի թէմիլլէր անտէ:

Տողընդ մեշ սկզբնատառերը տալիս են Պո-

ղոսի ծայրանունը:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մի քանի տեղ գրություններ կան գրված գրքի գրի
և այլոց կազմից: Բուրն էլ հայատառ տաճկերենով,
այսպէս՝ սկզբի կազմի կոնակում, Թերթեր 7թ, 208ա և
208թ, Գրքում կան նաև երեք հատ պատաստիկներ, որոնց
հայատառ տաճկերենով գրված դեղատոմսեր են:

Կանակի կազմի վրա, եւրոպի կողմից, գրված է.
Նուէր Ս. էրմիսնի մատենադարանին հանգստեան
բժիշկ Եղորտի Արշարունի. ձեռամբ ստորագրեալիւ
էջիզա Պալեան, 18.9.1958ա:

№ 185

ԻՒՂԱՐԱՐՈՒՄ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Թերթերը՝ 28.—Պրակները՝ 4, Ա՝ 3, Բ՝ 10, Գ՝ 8 և
Գ՝ 7 թերթի.—Մեծութունը՝ 25,4×21,5×2,3 սմ.:—Նյութը՝
դեղնած և կնդատած հասարակ թուղթ:—Կազմը՝
մանուշակագույն թափալատ տախտակ: Կազմի երկու
կողմերին անցյալում ձեռք էին դաժնեցող ամրացված դար-
դեր, որոնց հետագայում ընկնէ են:—Պատկերները՝
սկզբում և վերջում կան մեկական թերթ կանալ թուղթ:—
Վիճակը՝ քաղաքային, սակայն որոշ տեղեր պատռվել
են:—Դրսութունը՝ երկայնու:—Դատարկ քղերը՝ 1, 2,
3, 23, 24, 25, 26, 27 և 28:—Տողերը՝ անկանոն՝ 18—21,
—Գծումները՝ մատիտով:—Գիրը՝ բոլորգիր:—Ձառղա-
գրութունը՝ ձեռագիրն ունի շատ հասարակ զարդագրու-
թյուն, որ միայն գլխագիրն է, որոնց զմարդված են թա-
նաքով: Կա միայն մի հատ մարդագիր (թ. 5ա), երեք
հատ իրար միացած թուղթեր և ձկնագիր և յոթ հատ 11
թախագրեր:—Գրիչը և պատվիրատուն՝ անհայտ:—Ժա-
մանակը՝ ժՔ դար:—Վայրը՝ անհայտ:—Ստեղծութունը՝
սույն ձեռագիրը հանված է Մայր Աթոռի արխիվից,
1960 թվականի մայիս ամսին:

№ 186

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Թերթերը՝ 241:—Պրակները՝ 50, ձեռագրի առաջին
կիսում պրակներից յուրաքանչյուրը 6 թերթից են, իսկ
երկրորդ կիսում՝ 4-ական թերթից: Կան սակայն մի
քանի ափս-պահաս պրակներ, Պրակների ընդհանուր
պատկերը հետևյալն է. Թ, ԻԷ և ԼԷ պրակները երկուս-
կան թերթից են, ԺԴ և Ծ պրակները՝ երեքական թեր-
թից, ԻԱ, ԻԲ—ԼԶ, ԼԸ—ԽԹ պրակները՝ յոթական թեր-
թից, ԻԸ պրակը՝ 5 թերթից, Ա, Գ—Ը, Ժ—ԺԴ, ԺԵ—Ի,
ԻԲ—ԻԶ պրակները՝ 6-ական թերթից: Բ պրակը 8 թեր-
թից:—Մեծութունը՝ 34,6×24,5×5,2 սմ.:—Նյութը՝
սպիտակ, մաքուր և զիմացելուն թուղթ:—Կազմը՝ ար-
ծաթապատ տախտակ, որի վրա փորագրված են շատ գե-
ղեցիկ քանդակներ: Կազմի առաջին երեսի կենտրոնում,
ձվածն ջանալակի մէջ, փորագրված է Քրիստոսի քաշ-
քաշանդակ մանրանկարը, նստած գահի վրա և ձախ
ձեռքով բռնած Ավետարանը, որի վրա ռուսերեն ութ բառ
է գրված: Կազմի նույն երեսի յոթ անկյուններում էլ
կար շրջանակներում փորագրված են յոթ ափետարա-
նիչները, որոնց յուրաքանչյուրի ձեռքին կա մեկական
Ավետարան: Ավետարաններից առաջինի մաս կա մի
հրեշտակ, երկրորդի մաս՝ մի արծիվ, երրորդի մաս՝ մի
կռիվ և չորրորդի մաս՝ մի ձի: Զինգ շրջանակներից չորս
փորագրված են գեղեցիկ զարդանկարներ: Կազմի երկ-
րորդ երեսի կենտրոնում, ձվածն շրջանակի մէջ, քաշ-
քաշանդակ փորագրված են նորածին Հիսուսը, Մարիամ

Անապածածինը, Հովսեփը և երկու հրեշտակներ: Չորս
անկյուններում կան մեկական արծաթյա բարձր հեռա-
րաններ, որոնցից վերին ձախակողմյանն ընկնէ է: Ու-
ցի այդ, կազմի մնացյալ տարածության վրա փորագրու-
ված են գեղեցիկ զարդանկարներ: Կազմի կտեսի վրա
ռուսերեն լեզվով գրված է ՄԽՈՐ ՄԱՅՈՒՐԱՆԵՆ: Կան եր-
կու խաչեր և գեղեցիկ զարդանկարներ: Կազմը ժամա-
նակին ունեցնէ և գեղեցիկ արծաթյա երկու բռնիչներ,
որոնցից մեկն ընկնէ է: Սույն Ավետարանի արծաթյա
կազմը հիանալի նմուշ է ժՔ դարի ռուսական փորագրու-
թյան և արծաթագործության, Կազմի արծաթի ամրո-
ղովին ներկված է ոսկեգույն, ինչպես նաև թղթի ծաշ-
րերը, որտեղ ճշգրիտ նկարված են մի խաչ և վեց հա-
ծաղիկներ:—Պատկերները՝ սկզբում և վերջում կան
մեկական հաստ թուղթ:—Վիճակը՝ շատ լավ:—Գրու-
թյունը՝ երկայնու:—Դատարկ քղերը՝ 1, 2, 3, 13, 150—
241:—Տողերը՝ 31:—Գծումները՝ մատիտով:—Գիրը՝ բո-
լորգիր:—Սակայն միևն թ. 119ր տարբեր է, իսկ
հետո՝ տարբեր: Ուրեմն միևն թ. 119ր էլը բո-
լոր տառերի ուղղահայաց ինչոդ գծերը զույգ են,
որոնց մէջը փոքրիկ գծիկներով լցված են, իսկ
թ. 120ա-ից հետո ուղղահայաց գծերը մի հաստ գիծ
է միայն:—Ձառղագրութունը՝ ձեռագիրն ունի շատ գե-
ղեցիկ զարդագրութուն և շատ արծաթափոր է հատկա-
պես այն բանի համար, որ գրված և նկարված է մի
կնոջ կողմից: Ձեռագրում կան վեց հաստ ամրոցական
էջի ծախյով գեղեցիկ նկարներ (թ. Թ. 7ա, 14ր, 52ր,
79ր, 119ր և 148ա), որոնցից առաջինը միայն ներկա-
յացնում է յոթ ափետարանիչներին, իսկ մնացյալ հին-
գր՝ դրվագներ Հիսուսի կյանքից: Կան նաև վեց հա-
ստ գեղեցիկ կիսախորաններ (թ. Թ. 3ա, 15ա, 53ա, 50ա,
120ա և 149ա), որոնց ներկայացնում են Հիսուսի կյան-
քը, քացի առաջինից և վերջինից: Ձեռագիրն ունի սա-
կավաթիվ այլ նկարներ Հիսուսի, Հրեշտակների, սրբերի,
ծառերի և այլն: Կան բազմաթիվ սերուն զարդագրեր,
ինչպես նաև երկու հատ զազանագիր (թ. Թ. 53ա և
80ա), մի հատ մարդագիր (թ. 15ա) և մի հատ էլ թըռ-
նագիր (թ. 120ա): Սրանցից քացի, ձեռագրի ամեն
մի նոր տողը սկսվում է հատուկ գլխատառով: Տեքստի
ամեն մի էջի վերևում կա մի հրեշտակ, ձեռքում բռնած
մի ժապավեն, որի վրա գրված է տվյալ Ավետարանի
անունը: Չորս տեղ նկարված է աղթող Ս. Գրիգոր Նա-
րեկացին, հայացքն ուղղած դպի երկինքը, որտեղ առ-
պերի մէջ Տիրամայրն է Մանուկ Հիսուսը գրկում
(թ. Թ. 10ր, 50ա, 78ր և 117ա): Ձեռագրում կան նաև
Շուշի ժողացի հայոց թաղամասի (թ. 10ա), Մայր
Աթոռ Ս. էջմիածնի նկարները (թ. 149ր), որի հետում
երևում են Արարատ լեռները և Նոյան տապալը: Վերո-
հիշյալ բոլոր նկարները, խորանները և մանրանկար-
յությունը նկարված են գրչութան համար օգտագործված
նույն գույնի թանաքով:—Գրիչը և ծաղիկը՝ Մարգարիտ
Ալեքսանյանց (1858—1902 թ. թ.), դուստրը շուշիցի
Ուրբի ընդ Հովհաննիսյան:—Պատվիրատուն՝ անհայտ:—
Ժամանակը՝ 1862—1872 թ. թ.:—Վայրը՝ Շուշի:—Ստեղ-
ծութունը՝ սույն հիանալի ձեռագրի գրողը ժամանակին
նվեր է ուղարկել Մայր Աթոռ Ս. էջմիածնին: Ձեռագիր
մասյանը այժմ գտնվում է Մայր Տաճարի թանգարա-

ևս, որպէս հիանալի նմուշ հայ գրչագրութեան և մանրանկարչութեան (Գրողի և ժաղկողի կենսագրութիւնն ու դիմանկարը տեսնել «Էջմիածին» ամսագրում, 1958 թ. սեպտեմբեր ամսի համարում, էջ 39—41. Այնտեղ կա նաև գրչագրի երկու էջի լուսանկարը)։

ՀԻՇՍԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Ք. 3ա.— Հոգին Սուրբ եկեացէ՛ր
Սուրբ Աւետարան Յիսուսի Քրիստոսի,
Ջեռագրեաց Մարգարիտ Ո. Ալէքսանեանց,
ի Շուշի, յամի 1872 ՌՅԻԱ.

Ք. 4ա.— Евангеліе господа нашего и
спасителя Іисуса Христа.

Рукопись Маргариты Александрово-
й покойного Умбри бека Оганова.

При царствованіи Александра II,
императора всероссийскаго,
Патріаршества Георгія IV.

Католикоса всех Армянъ
и епархіальномъ начальства Саркиса
Джалалова архіепископа Карабагскаго.
Шуша, 1872.

Ք. 5ա.— L'Évangile de notre Seigneur
et Sauveur Jésus Christ.

Manuscrit de Margarite Alexantantz, fil-
le de feu Oumbri-Bek Obantantz.

Sous l'Empire d'Alexandre II, Empereur
de Russie.

Le Patriarcat de Georges IV, Patriarche
Suprême de tous les Arméniens et la
prélature des arméniens de Carabag,
d'Archl-Evêque Sarkis Djalaliantz.

Choucha, 1872.

Ք. 8բ.— Հոգի Տեառն ի վերա իմ.
Հայցուած.

Աղաչեմ սրտաբեկ սիրով զաստուածարեալ
հոգևորական դասս լուսաւորչական հայոց
մերս Կաթողիկէ Առաքելական Սուրբ Եկե-
ղեցոյ, որ ժամանեալդ էք ընթեռնուլ զճաշու
Սուրբ Աւետարանսն ի պաշտամունս եկեղե-
ցականս, ի կիր առնուլ զսա միայն յաւուրս
մեծ տէրունի տօնիցն տարւոյն և օրհնա-
րանեալ տօնից ամենասուրբ Կուսին Աստուա-
ծածնայ ի ժամ ճաշու, այն է Սրբոյ Պատա-
րագին։

Քանզի այնպիսեօք միայն ունի մնալ սա
յարատեական անշինջ յիշատակ տառապե-
լոյս ի փրկութիւն հոգւոյ իմ և իմայնոց ուղ-
ղափառ հարազատակցաց Սուրբ Եկեղեցոյ,
զերծ կալով սմա ի վաղաժամ եղծմանէ յերե-
սաց յաճախակի և վաղ-վաղ կիրառութեանց,
նւ այսպէս իմ հինգամեայ այս երկասիրու-
թիւն կացցէ մնասցէ ինձ աղօթիւք սրբու-

թեանց ձերոց իբրև լուսաւորագոյն բիր ա-
կանս յաւերժահայեաց ի շարս սրբազան
մատենից առաքելական Սրբոյ Եկեղեցոյ
Հայաստանեայցս, ի փառս միոյն մերոյ ա-
րարչապետի, Տեառն Աստուծոյ։

Աղախիւն Աղախնեայցն Աստուծոյ
ՄԱՐԳԱՐԻՏ Ո. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆԵՑ։

Ք. 10ա.— Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի
Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ կենդանւոյ։

Աւետարան

Ջեռագրեաց Մարգարիտ դուստր Ղազան-
լեցի, աշխ Շուշա քաղաքացի, հանգուցեալ
աղևուազարմ Ումբրի-բէյի Յովհաննան, ի
կողմանէ ամուսնոյն Ալէքսանեանց, ի կայ-
սրութեան Ռուսաց Ալէքսանդրի Բ, ի Հայրա-
պետութեան Տ. Տ. Գէորգայ Դ Կաթողիկոսի
Ամենայն Հայոց և յառաջնորդութեան հայոց
Ղարաբաղու վիճակի Տեառն Սարգսի արքե-
պիսկոպոսի Զայալեանց։

(Այստեղ նկարված է Շուշի քաղաքի հայոց
թաղամասը, վերևը կենտրոնում հայկական
եկեղեցին, իսկ ներքևում և կողքերում բազ-
մաթիվ ծառեր և սիրուն տներ։)

Նկարի ներքևում գրված է հետևյալը).
Տեսք նոր թաղին հայոց հայելով ի քաղա-
քամիջէն գէպի հիւսիս։

Ի Շուշի, յամի 1872, ՌՅԻԱ.

Ք. 149ա.— Եւ քանզի անդառնալի ուղւոյն
յիշատակ աստեացս պարտեաց զայս կտակ
թողի, որոց ընթեռնուին իմովս բանիւ առ
Աստուած կարդալ հանապազոր։

Յիշատակարան

Շնորհօք Սուրբ Հոգւոյն, ողորմութեամբ
Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի,
ազգամբ ամենակալին և ամենագթածին
Աստուծոյ, և պաշտելի բարեխօսութեամբ և
պաշտպանութեամբ ամենասրբուհի Աստուա-
ծամօրն և Քաղուհւոյն երկնի և երկրի, միակ
Տիրամօր Կուսին Մարիամայ, ես մեղաւոր
անարժան աղախին Մարգարիտս ի դստերացն
Ումբրի-բէյի Յովհաննանց, ծնելոյ ի Շուշի
քաղաքի, աշխարհին Արցախայ Մեծին Հա-
յաստանի, սկիզբն արարի ձեռամբ իմով
զծագրել զՍուրբ Աւետարանս, ի Փրկչական
թուին 1867, և շնորհապարզն օժանդակու-
թեամբ Սրբոյ Երրորդութեան յաւարտ հասու-
ցի աշխատելով կարի յոյժ վասն գեղեցկու-
թեան մատենիս, յամի Տեառն 1872, ի տիս
ամաց կենաց իմոց իբրև երեսնից։

Նուիրեցի զայս ի դուռն Արարատեան
Աստուածակառոյց Առաքելական Մայր Սուրբ
Կաթողիկէ եկեղեցւոյն Սրբոյ Էջմիածնայ, ի
փրկութիւն հոգւոց ծնողացն իմոց Ումբրի-
բէյի և Հոգիսիմէին, և եղբօրն իմոյ Յովհան-

ներսին, և քերցն իմոց Մինային, Մարթային, Ջավահիրին և Աննային, և ամենայն արեան առու տոհմականացն մերոց կենդանեաց և նշնցնոց, ալլ և ի փրկութիւն հոգւոյս տառապեալ աղախին Մար(ք. 149)գարտիս և ամուսնոյս Պետրոսի Այէքսանեանց:

Արդ՝ հայցեմք յԱմենակալ զօրութենէ Արարչին մերոյ, որոց յիշելոցդ էք ի մացուր աղօթս ձեր զվերոյ նշանակեալ անուանսն, զի իրրև Ամենախնամ պարգևատու բարեաց ամենից շնորհեացէ ձեզ վայելել աստ զերջանիկ կեանս Աստուածապաշտականս՝ և յետ աստեացս արժանի արասցէ ժառանգորդ լինիլ անմահական կենաց վերին անվախճան արքայութեան Աստուծոյ. ամէն:

(Ներքեւում կան պարսպապատ Ս. էջմիաճի տաճարի, Արարատ լեռներէ և Նոյսն տապանի նկարներ:)

№ 167

ԴԺՈՒՓ ԲԱՑԵԱԼ

(Հայառաւ տանկերեն)

Քերթեր՝ 64—Պրակներ՝ 6 հոտ անկանոն: Ա՝ 10, Բ՝ 10, Գ՝ 13, Դ՝ 12, Ե՝ 13 և Զ՝ 6 թերթ:—Մեծութունը՝ 22,2×16,2×1,8 սմ.:—Նյութը՝ դեղնած և կնդատած հասարակ թուղթ:—Կազմը՝ կաշեպատ սաղարթաւթ:—Պաշտպանակներ՝ սկզբում և վերջում երկուական թերթ հասարակ թուղթ:—Վիճակը՝ անբավարար, սկզբից 34 թերթ պակասում է:—Գրությունը՝ միասնաձայն:—Դատարկ բոլոր՝ չկան:—Տողեր՝ 23—24:—Գծումներ՝ ճշտ:—Մեծ:—Գիրք՝ նոսրգիր:—Զորդագրություն՝ չկա:—Վերնագրեր և գլխագրերը գրված են կարմիր թանաքով:—Գրիչը՝ անհայտ:—Պատկերատուն՝ անհայտ:—Ժամանակը՝ ԺԺ դար:—Վայրը՝ անհայտ:—Մեկնություններ՝ ձեռագիրը 1954 թվականին ստացված է Ռուստովի հայաց կնիքից, դոկտ.—պրոֆ. Արտ. Արքաճանյանի միջոցով:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Թ. 64թ.— Ուլիսէի ֆասըլ:
Պու սոտէ տուշէն նէֆաղէսլէրտէ:
Պու նէֆաղըսլէր ճէմիէսի 8 մուճէտէլէտէ,
2 ֆասըլտա, ւէ 2 քեաղիթսա պուլ օխու, ւէ նամազ էլլէ պիզէ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ձեռագրի սկզբում պահպանակի՝ երկուրդ թերթին, կապված է մի թուղթ հետևյալ գրութեամբ:
Առաջին երես (տպագիր).
Տաշագիր—Շաղհար Կառավարութիւն Հայոց Նոր-Նախիջեանի.
(ձեռագիր եամակ).
Տարգմտի հղալար Պ. Աճառեան.

Կը խնդրեմ ներութիւն ձաշէք յայտենալ ինձ այս հաստատ տանկերէն օժիհենէմ ալլալըք գիրքս ի՛նչ գիրք լինելը, որի համար կանխաւ կը յայտենեմ շնորհակալութիւնս:

Տարգ. Պաղոս քահանայ Բեռնիան
Բ. երես (ձեռագիր).
Ճէհէնէմ ալլալըք՝ տալ է Գժեք րացեալ. տպ. 1783 թ. Քրիէսթ, Մխիթարեանց մօտ. հեղինակն է հիզ-վիթ Պապա Յեհաննէս, իտալերէնից հայ և հայերէնից էլ թարգմրէն թարգմանաւ: (Սա շատ հավանաբար գրված է պրոֆ. Զ. Աճառյանի կողմից):
Մեծ. Պրն. Հր. Աճառեանին.
Սարգիս Փաճենիքեան.
Սարգիս—1897 փետր. 2. Մ 4.

(Ձեռագրում տեղ-տեղ լուսանցքներում կարմիր թանաքով և փոքր նոսրգրով գրված են մէջքերումներ Ավետարանից հայերեն լեզվով, տեքստում եղած տանկերէնի թարգմանութիւնը: Տեղ-տեղ էլ հայերեն բառեր են զորված, ինչպե՛ս, որինակի համար, թ. թ. 35թ. 36ա, 40ա և այլն, տեքստում եղած տանկերէն բառի թարգմանութիւնը):

№ 168

ԳՐՈՇԱԿԱՐԱՆ ԵՎ ՕՐԱՑՈՒՅՑ

Քերթեր՝ 164—Պրակներ՝ 14, յուրացանչութիւն 18 թերթից, ի բաց առլալ ԺԱ պրակը 10, է. Ը և ԺԴ՝ 11 և Ա՝ 13 թերթից:—Մեծութունը՝ 20,8×18,3×1,8 սմ.:—Նյութը՝ դիմացեան սպիտակ թուղթ:—Կազմը՝ հաստ և կաշի:—Պաշտպանակներ՝ սկզբում և վերջում մեկական թերթ հաստ թուղթ:—Վիճակը՝ բավարար, սակայն սկզբից և վերջից մի քանի թերթեր պակասում են:—Գրությունը՝ միասնաձայն:—Դատարկ բոլորը՝ 23թ. 62թ. 63ա, 64ա, 64բ:—Տողեր՝ 22:—Գծումները՝ առանց ճշման, ալքի չափով:—Գիրք՝ շեղագիր:—Զորդագրություն՝ չկա:—Գրիչը՝ անհայտ:—Ժամանակը՝ շատ հավանաբար 1925—1926 թ. թ. (տեսնել թ. թ. 23ա և 65ա):—Վայրը՝ անհայտ:—Մեկնություններ՝ ստացված է նվեր 1960 թվականին Ախալցխայի քահանա Տ. Հովհաննէս Դանիելյանից, Վրաստանի առաջնորդ Տ. Կոմիտաս Էպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյանի միջոցով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. թ. 1ա—64ա.— Գուշակարան:
Թ. թ. 121ա—164ա.— Գուշակարան:
Թ. 23ա.— Օրացույց:
Թ. թ. 64թ—120թ.— Օրացույց (որից լուսնի օրացույց՝ 1926-ից մինչև 1944 թիվը և արեգակի օրացույց 1926-ից մինչև 1937 թիվը: Շարունակութիւնը պատուված է):

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թ. 23թ.— Այս տուն աղալված եմ իմացիր:
Թ. 143ա.— Այստեղ շատ սղալ կայ:

(Դաւրուսակի)